

Representantforslag 119 S

(2014–2015)

fra stortingsrepresentant Rasmus Hansson

Dokument 8:119 S (2014–2015)

Representantforslag fra stortingsrepresentant Rasmus Hansson om å redusere det materielle forbruket i Norge til et bærekraftig og rettferdig nivå

Til Stortinget

Bakgrunn

Siden 1990 er det private forbruket i Norge godt og vel fordoblet i faste kroner. Regnet per innbygger har forbruket økt med tre fjerdedeler på denne tida, selv om det allerede i 1990 var blant verdens høyeste.

Da Langtidsprogrammet 1994–1997 (St. meld. nr. 4 (1992–1993)) skisserte en dobling av det private forbruket per person fra 1989-nivå fram til 2030, beskrev daværende miljøvernminister Thorbjørn Berntsen målet som «helt vilt», med henvisning til miljøkonsekvensene dersom eksempelvis India skulle sette seg samme mål. Norge er nå i rute til å doble forbruket lenge før 2030. Perspektivmeldingen fra 2013 anslår en ytterligere økning med en tredobling av produksjon og forbruk innen 2060.

Forslagsstilleren viser til at økt livskvalitet i det norske samfunnet ikke lenger er knyttet til økt forbruk. De siste årene har det ikke vært en tilsvarende utvikling i livskvaliteten sammenliknet med tall for kjøpekraft, inntekt og eiendeler. Livskvaliteten er relativt stabil over tid, mens inntekten og antallet eiendeler har økt sterkt siden 2001. På overordnet nivå henger ikke penger og livskvalitet sammen. Et lavere og mer miljøvennlig forbruksnivå kan derfor kombineres med mer målrettet innsats for å skape et lykkeligere og bedre samfunn basert på nye parametre for hva som gir velferd. Forslagsstilleren mener mindre oppmerksomhet på vekst og forbruk som premiss for

praktisk politikk vil kunne gi rom for mer oppmerksomhet på de kvalitetene ved samfunnet som er avgjørende for økt livskvalitet i dag.

Forslagsstilleren understreker behovet for å legge et bredere sett av hensyn til grunn for den økonomiske planleggingen enn vekst i økonomien, og viser i den forbindelse til representantforslag om å videreutvikle indikatorene for bærekraftig utvikling, jf. Dokument 8:33 S (2014–2015).

Wuppertal-instituttet i Tyskland har utviklet et uttrykk for hvor flinke man er til å få reell velferd ut av ressursene og har anslått at ressursforbruket kan reduseres dramatisk uten at dette vil redusere levestandarden. Nedenfor nevnes noen av mulighetene for å nærme seg det målet. Om man for eksempel kunne redusere ressursforbruket med 1/3 gjennom hver av de seks metodene, ville det samlede behovet for å hente nye ressurser ut av naturen være redusert med 91 pst. Tallet er bare en illustrasjon. Det vesentlige er at mulighetene i sum er meget store.

De fleste forbruksreducerende tiltak vil ha en lang rekke positive bieffekter for samfunnet, som for eksempel lavere kostnader, bedre produktkvalitet og etablering av nye sosiale nettverk gjennom en sterkere kultur for deling av produkter.

Forbruket kan f.eks. reduseres ved å:

- Resirkulere materialer i større grad enn i dag. Mulighetene for å dekke materialbehovet gjennom resirkulering øker av seg selv dersom selve vareforbruket flater ut. Om varer kastes når de er 20 år gamle samtidig som vareforbruket dobler seg hvert 20 år, vil ikke mer enn 50 pst. av materialbehovet til årets nye varer kunne dekkes ved å resirkulere de gamle. Er forbruket derimot stabilt, kan en nærme seg å dekke hele behovet for viktige råvarer ved resirkulering.
- Redusere spill av råvarer og andre innsatsvarer

under produksjonen. Dette handler om å fremme mer effektive prosesser og teknikker i alle vareproduserende næringer.

- «Krympe» varer. Velkjente eksempel på at dette har lyktes i dramatisk grad er datamaskiner og mobiltelefoner. Andre og potensielt viktigere eksempel er arealeffektive bygg, kompakte biler, tynnere og sterkere konstruksjons- og emballasjematerialer, eller løsninger som gjør lag med emballasje helt overflødige.
- Øke varenes levetid. Dette handler både om å sørge for at varer lages slik at de er mest mulig robuste i utgangspunktet, at reparasjon er mulig og overkommelig når en enkelt del eller funksjon likevel svikter, og at brukbare varer som første eier er ferdig med i størst mulig grad selges, byttes eller gis bort til andre, framfor å bli til avfall.
- Fremme deling av varer. Det offentlige Norge gjør i dag dette på ett område – trykksaker og delvis andre medier – ved at alle kommuner har folkebibliotek. Dermed kan mange ha glede av den samme boka uten å kjøpe den selv. Det finnes en lang rekke andre varer som folk gjerne bruker få ganger eller i kort tid – bl.a. leker, fritidsutstyr, verktøy og redskap av ulike slag – og der utlån eller utleieordninger kunne fylle mye av behovet. Deling av biler (bilkollektiv) er en løsning som finnes enkelte steder i Norge, med som bør ha et langt større potensial. Deling – både av rom til visse funksjoner og av utstyr – kan også tenkes inn i utformingen av boligbygg.
- Erstatte noen varer med tjenester. Tilstrekkelig god kollektivtransport er en forutsetning for at noen skal klare seg uten egen bil. Det finnes også andre områder der tjenester kan erstatte eget vareforbruk.

Noen av disse mulighetene handler primært om bedre teknologi, mens andre handler om å endre forbruksmønsteret og/eller redusere forbruksnivået. Noen krever primært virkemidler som retter seg mot næringslivet, andre primært virkemidler som retter seg mot forbrukerne; de fleste krever likevel noe av begge delene. Noen oppgaver kan løses nasjonalt mens andre krever internasjonalt samarbeid for at potensialet skal realiseres fullt ut. Noen former for særlig miljøbelastende forbruk krever særskilte tiltak.

Det er derfor behov for en samlet og sektorovergripende politikk for å redusere det norske ressursforbruket. En grunnleggende forutsetning for en slik politikk er en erkjennelse av at det materielle forbruket i Norge må reduseres kraftig og at det er et politisk ansvar å legge til rette for dette. En slik politikk forutsetter også at det settes et tydelig og etterprøvbart mål for hvor mye forbruket skal reduseres. Det forutsetter at virkemidlene identifiseres og at tiltak iverksettes.

Miljøkonsekvenser av dagens forbruksutvikling

Økende forbruk er den sentrale drivkraften bak økende behov for energi og materialressurser og økende belastninger på miljøet. Det betyr ikke at det er et lineært forhold mellom forbruket og miljøbelastningene. Miljøbelastningene kan øke mindre enn forbruket enten fordi sammensetningen av forbruket endres, i retning av goder med relativt små miljøbelastninger, eller fordi teknologiene som brukes til å produsere forbruksgodene blir mer miljøeffektive. For ethvert nivå av teknologisk miljøeffektivitet en lykkes i å oppnå, vil de samlede miljøbelastningene likevel være større jo større det samlede forbruket er.

Norsk industri har til dels blitt vesentlig mer miljø- og ressurseffektiv gjennom de siste 40 åra. Det er likevel vanskeligere å avgjøre i hvilken grad det samme gjelder produksjonen av varene som forbrukes, ettersom denne i økende og etter hvert overveiende grad skjer i utlandet, delvis i land med betydelig svakere miljøkrav til industrien og betydelig mer forurensende energisystem enn det norske. Flere forskningsrapporter indikerer at klimagassutslippene bak norsk forbruk er betydelig større enn dem som gjenfinnes i det norske utslippsregnskapet. Det vil si at selv om man trekker norske utslipp som skyldes produksjon for eksport – inkludert det meste av utslippene fra petroleumssektoren og tungindustrien – fra norske utslippstall, så er utslippene bak varene som importeres ikke bare store nok til å oppveie dette fra-draget, men betydelig større.

Svak «frakobling» mellom vekst og ressursforbruk

Når det gjelder sammensetningen av forbruket, er det et ganske entydig resultat fra forskning på området at forbruket av tjenester belaster miljøet mindre for hver krone enn forbruk av varer. Det vesentlige unntaket fra denne regelen er transporttjenester. Tjenester som eksempelvis hårklipp, teaterforestillinger, helsehjelp utdanning har oftest liten negativ miljøpåvirkning. Samtidig forutsetter de fleste transporttjenester et høyt forbruk av energi, som regel fossil energi. Norge kan altså redusere den negative miljøeffekten av et økende forbruk dersom økningen i hovedsak ble rettet mot tjenester, utenom transporttjenester.

Dessverre ser man ingen slik tendens. Ifølge SSBs forbruksundersøkelse for 1989–1991 brukte husholdningene omkring 1990 14 pst. av pengene på tjenester, utenom transport og vedlikehold av bil og bolig (der utgiftene delvis gjelder varer, altså deler og materialer). Andelen til tjenester, slik avgrenset, var uendret på knapt 14 pst. i den siste forbruksundersøkelsen (2012).

Men selv dette gir et for positivt bilde av virkeligheten. For samme andel av inntekten får vi nemlig relativt færre tjenester – og flere varer – nå enn i 1990.

Det skyldes at tjenestene stadig blir dyrere i forhold til varene. Siden 1990 har tjenestene stort sett blitt reelt dyrere, mens varene har blitt billigere; ekstremtilfellet er klær og sko, som reelt bare koster tredjeparten av hva de gjorde i 1990. Det er to vesentlige grunner til dette: (1) produksjonen av varer kan automatiseres i langt høyere grad enn produksjonen av tjenester, og (2) produksjonen av de fleste varer kan stadig flyttes til land med lavere lønninger, mens de fleste tjenester må produseres i Norge til norske lønninger. Prisdynamikken er altså i utgangspunktet miljøfiendtlig: Det blir stadig dyrere å forbruke arbeidsintensive tjenester, og stadig billigere å forbruke varer.

Konsekvensen av at kjøpekraften har økt med omtrent tre fjerdedeler i gjennomsnitt siden 1990, samtidig som realprisene på viktige varer har falt, er at vareforbruket har økt til dels dramatisk. Dette har i stor grad skjedd gjennom økt import av en rekke vareslag. Importen av biler har for eksempel vært vedvarende høy de siste ti åra, i den grad at personbilparken siden 2004 har vokst med 29 pst., selv om befolkningen bare har økt med 12 pst. De mange ekstra bilene har slått i hjel effekten av at bilene enkeltvis har blitt mer energieffektive. Fra 2004 til 2013 økte klimagassutslippene fra norske personbiler fra 5,46 til 5,56 millioner tonn, mens produksjonen av nye biler til det norske markedet gir ytterligere utslipp på ca. 1 million tonn CO₂ per år. Bortsett fra nye elektroniske produkter har knapt noen del av forbruket vokst så sterkt som forbruket av flyreiser. I 1990 la nordmenn til sammen bak seg 10 milliarder kilometer med fly. I 2014 var det godt over 40 milliarder kilometer.

Forbruksveksten er altså ikke bare en økning i abstrakte kroner, men en meget konkret og til dels dramatisk økning i forbruket av ressurskrevende og forurensende varer og transporttjenester. Det er ingen klar tendens til at sammensetningen av forbruket blir mer miljøvennlig.

Konsekvensene om det norske forbruksmønsteret ble overtatt av hele verdens befolkning, ville, som statsråd Berntsen påpekte i 1993, bli dramatiske. Norges forbruk av kjøtt, boligareal, tekstiler og fjernsynsapparat ligger på 2–3 ganger verdensgjennomsnittet; bilholdet på fem ganger og flyreisene på vel ti ganger verdensgjennomsnittet. Samtidig er det samlede globale ressursforbruket langt høyere enn jorda kan tåle over tid. Ifølge beregninger fra Global Footprint Network må det globale forbruket reduseres med om lag 50 pst. for å bli bærekraftig. I Norge må forbruket derfor reduseres betydelig mer enn dette. En betydelig reduksjon i det materielle forbruket i Norge er samtidig en avgjørende forutsetning for rettferdig global fordeling og for å løfte flere mennesker ut av fattigdom på en bærekraftig måte.

Globalt sett må man også konstatere at tendensen til «frakopling» mellom den økonomiske veksten og ressursforbruket i beste fall er meget svak. Hvis man ser på utviklingen i det globale årlige uttaket av et utvalg viktige materialressurser som plast, sement, jernmalm, aluminium, kobber, sink og tømmer, har dette økt sterkt de siste 30 årene. Den globale økonomien («global BNP») har vokst med en faktor på om lag 2,5 fra 1986–2013, mens forbruket av flere materialer har økt betydelig mer enn dette. En betydelig del av veksten i materialforbruket har skjedd i Kina, men en del av veksten i det kinesiske materialforbruket har igjen gått med til å produsere varer for eksport til rike land som Norge.

Miljøbelastningene av en forbruksvare kan være svært mange og forskjelligartede. De oppstår på alle stadier i livsløpet: der råvarer hentes ut av naturen, der de foredles til halvfabrikata, der materialene bearbeides videre til ferdige varer, under transport og i handelsledd, i bruksfasen og i avfallsfasen. Noen av disse problemene kan begrenses eller unngås gjennom spesifikke krav til produksjonsprosessene, produktene eller avfallshåndteringen. Det er likevel vanskelig å takle alle miljøeffektene gjennom slike reguleringer, ikke bare fordi de er så mange og forskjellige, men fordi noen virkninger kan være ukjente eller for dårlig forstått, fordi alternative og helt «reine» teknologier ikke alltid finnes og fordi produksjonskjedene kan spenne over mange land med ulike interesser og ulik vilje til å skjerpe miljøkravene. Det er derimot ett tiltak som med sikkerhet reduserer *hele* spekteret av belastninger fra samtlige stadier i livsløpet, nemlig å redusere selve forbruket.

Seks hovedtiltak for lavere forbruk

På dette grunnlaget vil forslagsstilleren be regjeringen gjennomføre følgende seks hovedgrep for lavere forbruk:

1. Det bør legges frem en målsetting for hvordan det materielle forbruket i Norge skal reduseres til et bærekraftig og rettferdig nivå innen 2030.
2. Det bør legges fram en plan for å øke varers levetid og kvalitet der følgende tiltak vurderes:
  - Lettelser i rammevilkårene for omsetning av brukte varer, inkludert fritak for merverdiavgift der denne i dag gjøres gjeldende.
  - Styrking av reklamasjonsretten etter forbrukerkjøpsloven, blant annet ved at fem års reklamasjonsfrist gjøres gjeldende for flere varegrupper enn i dag.
  - Krav om minstegarantier fra selger for at varer skal kunne markedsføres i Norge, eventuelt høyere avgifter på varer som selges uten garanti.

- Forbud mot salg av varer som med hensikt er konstruert slik at levetiden forkortes.
  - Krav om at varer av slag der dette er naturlig, må være utformet slik at reparasjon er mulig.
  - Lettelser i rammevilkårene for reparasjonsvirksomhet, inkludert fritak for merverdiavgift på slik virksomhet.
3. Det bør legges fram en plan for å fremme deling av varer der følgende tiltak vurderes:
- Overføring av bibliotekprinsippet til flere områder, slik at kommunene stimuleres til ikke bare å tilby utlån av bøker og andre medier, men også andre varer som for eksempel leker, sportsutstyr, verktøy, redskap og husholdningsutstyr som mange bruker sjelden og/eller i kort tid.
  - Lettelser i rammevilkårene for privat utleievirksomhet.
  - Lettelser i rammevilkårene for ikke-kommersielle bildelingsordninger. Blant annet bør det vurderes å oppmuntre kommunene til å minimere kravene til biloppstillingsplasser i forbindelse med nybygg og tilby gratis offentlig parkering til felleseide biler.
  - Premiering av boligbygg som inkluderer felles rom for ulike formål (for eksempel felles vaskeri, hobbyrom, gjesterom eller festlokale) når det samlede arealet av de enkelte leilighetene reduseres minst tilsvarende.
4. Det bør legges fram en plan for å redusere utilbørlig kjøpepress gjennom reklame der følgende tiltak vurderes:
- Særavgift på kommersiell reklame.
  - Forbud mot reklame for særlig miljøbelastende varer og tjenester, etter mønster av de gjeldende forbudene mot reklame for varer som medfører særlige helsebelastninger (tobakk og alkohol).
  - Strengere restriksjoner mot reklame i det offentlige rom.
  - Forbud mot kommersiell reklame via postkasse eller telefon, til andre enn personer som på forhånd aktivt har samtykket i å motta reklame gjennom den aktuelle kanalen.
5. Det bør legges fram en melding til Stortinget om hvordan belastningen fra norsk forbruk på klodens ressurser kan reduseres. Meldingen bør blant annet omhandle følgende spørsmål:
- Hvordan næringspolitiske virkemidler kan

brukes målrettet for å stimulere til etablering av ny norsk næringsvirksomhet på områder som bidrar til redusert ressursbruk, for eksempel innovasjon innen materialeffektiv design, gjenvinning, gjenbruk og reparasjon, i tillegg til energiøkonomisering.

- Muligheten for å bruke økonomiske virkemidler mer systematisk, ikke bare for å fremme energiøkonomisering og energiomlegging, men også for å fremme material- og arealeffektive varer.
  - Mulighetene for å erstatte vareforbruk med tjenester på flere områder.
  - Mulighetene for å etablere internasjonale ordninger med kildeskatt på uttak av viktige ressurser, og for – inntil enighet om slike ordninger måtte bli oppnådd – å innføre grønne importavgifter på varer der produksjonen har vært særlig ressursbelastende.
  - Hvordan det kan etableres flerårige ressursbudsjett, med tydelige mål for reduksjon av ressursforbruket i hver periode, og tilhørende virkemidler.
6. Det bør publiseres årlig statistikk over det norske materielle forbrukets globale fotavtrykk.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen legge fram en målsetting for hvordan det materielle forbruket i Norge skal reduseres til et bærekraftig og rettferdig nivå innen 2030.
2. Stortinget ber regjeringen legge fram en plan for å øke varers levetid og kvalitet.
3. Stortinget ber regjeringen legge fram en plan for å fremme deling av varer.
4. Stortinget ber regjeringen legge fram en plan for å redusere kjøpepress gjennom reklame.
5. Stortinget ber regjeringen legge fram en stortingsmelding om hvordan belastningen fra norsk forbruk på klodens ressurser kan reduseres.
6. Stortinget ber regjeringen publisere årlig statistikk over det norske forbrukets globale fotavtrykk.

13. mai 2015